

Szakaszok ekvioptikusai: Apollóniosz tételének általánosítása

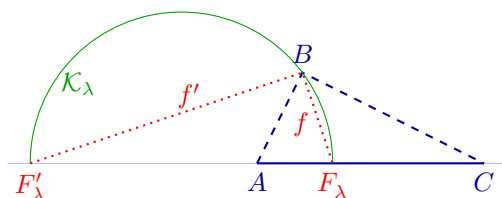
KURUSA ÁRPÁD

Kivonat. Az Apollóniosz-tétel szokásos bizonyítása szerint a kizárólag végpontjukban közös kollineáris szakaszok pontosan az Apollóniosz-kör pontjaiban lát-
szódnak egyforma szög alatt. Azon pontok halmazát a síkban, melyekben a
sík két konvex tartománya egyforma szög alatt látszik, a két tartomány ek-
voptikusának nevezzük. E cikkben kiderítjük, hogy szakaszok ekvoptikusa
mikor tartalmaz kört.

1. Bevezető

Apollóniosz tétele szerint azon B pontok halmaza, melyek valamely rögzített A és C pontoktól való távolságainak $\delta_{AC}(B)$ aránya egy $0 < \lambda \neq 1$ állandó, a két rögzített pont egyenesére szimmetrikus (λ -paraméterű) *Apollóniosz-féle* kör.

E tétel szokásos bizonyítása abból indul ki, hogy az $ABC\triangle$ háromszög B ponton átmenő f belső és f' külső szögfelező egyenese az $\overline{AC}$ oldal egyenesét rendre olyan F és F' pontokban metszik, melyekre $\delta_{AC}(F) = \delta_{AC}(F')$ éppen az $\overline{AB}$ és $\overline{BC}$ oldalak hosszainak aránya. Mivel az ugyanazon csúchhoz tartozó belső és külső szögfelezők merőlegesek egymásra, ebből következik, hogy azon B pontok halmaza, melyekre $\delta_{AC}(B)$ egy $0 < \lambda \neq 1$ állandó, éppen az $\overline{F_\lambda F'_\lambda}$ szakaszra emelt $\mathcal{K}_\lambda$ Thalész-kör, ahol az F_λ és F'_λ pontokat a $\delta_{AC}(F_\lambda) = \delta_{AC}(F'_\lambda) = \lambda$ és $F'_\lambda \notin \overline{AC} \ni F_\lambda$ feltételek határozzák meg.

AMS-klasszifikáció (2012): 0052, 0054.

Kulcsszavak és -kifejezések: látószög, Apollóniosz tétele, ekvoptikus, Apollóniosz-görbe.

A $\mathcal{K}_\lambda$ Apollóniosz-körhöz vezető levezetésből kiolvasható e körnek az a tulajdonsága is, hogy pontjaiból az $\overline{AF_\lambda}$ és $\overline{F_\lambda C}$ szakaszok (és persze ugyanígy az $\overline{AF'_\lambda}$ és $\overline{F'_\lambda C}$ szakaszok is) azonos szög alatt látszanak. Hasonló helyzetre, vagyis ahol különböző szakaszok egy körív pontjaiból megegyező szög alatt látszanak, a látószög-tétel is példával szolgál: a látószög-tétel szerint egy húrnégyszög egyforma hosszúságú oldalai a körülírt kör ívein egyforma vagy kiegészítő (konstans) szög alatt látszanak.

A síkban két konvex tartományt azonos szög alatt látó pontok halmazának lezártját *ekviptikusnak* nevezzük. Azon pontok halmazának lezártját pedig, amelyekből a két konvex tartomány kiegészítő szögek alatt látszik, *komptikusnak* nevezzük. Az Apollóniosz-kör tehát a szakaszok ekviptikusának részhalmaza, a [3] cikk szerint pedig az origó középpontú $\sqrt{a^2 + b^2}$ sugarú kör részhalmaza az $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1$ egyenletű ellipszisek ekviptikusának.

E cikkben kiderítjük, hogy szakaszok ekviptikusa *pontosan* mikor tartalmaz kört vagy körívet.

2. Szakaszok ekviptikusai és az Apollóniosz-görbék

Világos, hogy ha két szakasz egybeesik, akkor ekviptikusuk a teljes sík, és ugyanez a helyzet, akkor is, ha mindkét szakasz elfajul. Az is nyilvánvaló, hogy ha csak az egyik szakasz elfajul, akkor az ekviptikusuk a nem elfajuló szakasz egyenesének része, ezért a továbbiakban — ha kifejezetten nem is írjuk — a *vizsgált szakaszok különbözőek és nem elfajulók*.

Egy ponthalmazt a síkban *algebrainak* nevezünk, ha pontosan azon pontok tartoznak hozzá, melyek koordinátái valamely polinom-egyenlet megoldásai. Ilyenek az egyenesek, melyek elsőfokú polinom-egyenletek megoldás-halmazai, a kúpszeletek, melyek másodfokú polinom-egyenletek megoldás-halmazai, és ilyenek a kúpszeletek izoptikusai is, melyek negyedfokú polinom-egyenletek megoldás-halmazai [3].

A továbbiakban a síkot mindig a térben, az ott adott ortogonális koordináta-rendszer $z = 0$ egyenletű síkjaként tekintjük. Ennek a síknak a normálisa az $\mathbf{m} = (0, 0, 1)$ vektor.

2.1. Tétel. *Két különböző szakasz ekviptikusa két harmadrendű $\mathcal{A}_1$ és $\mathcal{A}_2$ algebrai görbe bizonyos íveinek uniója. Az $\mathcal{A}_1$ és $\mathcal{A}_2$ nem az ekviptikusához tartozó íveinek uniója a két szakasz komptikusa.*

Bizonyítás. A $\times$ vektoriális szorzás és a $\langle \cdot, \cdot \rangle$ skaláris szorzások definíciója alapján világos, hogy az $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$ szakaszok azon X pontokban látszanak egyenlő szög

alatt, melyekre

$$(2.1) \quad (\overrightarrow{XA} \times \overrightarrow{XB}) \langle \overrightarrow{XC}, \overrightarrow{XD} \rangle = \varepsilon(X) (\overrightarrow{XC} \times \overrightarrow{XD}) \langle \overrightarrow{XA}, \overrightarrow{XB} \rangle,$$

ahol

$$(2.2) \quad \varepsilon(X) = \begin{cases} +1, & \text{ha } |\overrightarrow{XC} \times \overrightarrow{XD}|(\overrightarrow{XA} \times \overrightarrow{XB}) = |\overrightarrow{XA} \times \overrightarrow{XB}|(\overrightarrow{XC} \times \overrightarrow{XD}), \\ -1, & \text{egyébként.} \end{cases}$$

Nyilvánvaló, hogy az $\varepsilon(X)$ függvény konstans $+1$ vagy -1 az AB és CD egyenesek félsíkjainak metszetein, és mindannyiszor előjelet vált, amikor az X pont az AB és CD egyenesek másik félsíkjára kerül.

Rögzítsünk most egy O pontot a síkban és legyen $\mathbf{x} = \overrightarrow{OX}$, $\mathbf{a} = \overrightarrow{OA}$, $\mathbf{b} = \overrightarrow{OB}$, $\mathbf{c} = \overrightarrow{OC}$ és $\mathbf{d} = \overrightarrow{OD}$. Ekkor

$$\begin{aligned} \overrightarrow{XA} \times \overrightarrow{XB} &= (\mathbf{a} - \mathbf{x}) \times (\mathbf{b} - \mathbf{x}) = \mathbf{x} \times (\mathbf{a} - \mathbf{b}) + \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \\ \langle \overrightarrow{XA}, \overrightarrow{XB} \rangle &= \langle \mathbf{a} - \mathbf{x}, \mathbf{b} - \mathbf{x} \rangle = |\mathbf{x}|^2 - \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle + \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle, \end{aligned}$$

és

$$\begin{aligned} \overrightarrow{XC} \times \overrightarrow{XD} &= (\mathbf{c} - \mathbf{x}) \times (\mathbf{d} - \mathbf{x}) = \mathbf{x} \times (\mathbf{c} - \mathbf{d}) + \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \\ \langle \overrightarrow{XC}, \overrightarrow{XD} \rangle &= \langle \mathbf{c} - \mathbf{x}, \mathbf{d} - \mathbf{x} \rangle = |\mathbf{x}|^2 - \langle \mathbf{x}, \mathbf{c} + \mathbf{d} \rangle + \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle, \end{aligned}$$

amely azonosságokat az (2.1) egyenletünkbe helyezve és azt skalárisan megszorozva az $\mathbf{m}$ normálissal az

$$\begin{aligned} &|\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle |\mathbf{x}|^2 - \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{x}, \mathbf{c} + \mathbf{d} \rangle + \\ &+ \langle \mathbf{x}, \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle ((\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m}) - \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{c} + \mathbf{d}) \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle \\ (2.3) \quad &= \bar{\varepsilon}(\mathbf{x}) (|\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{x}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle |\mathbf{x}|^2 - \langle \mathbf{x}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle + \\ &+ \langle \mathbf{x}, \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle ((\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m}) - \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{a} + \mathbf{b}) \rangle + \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle) \end{aligned}$$

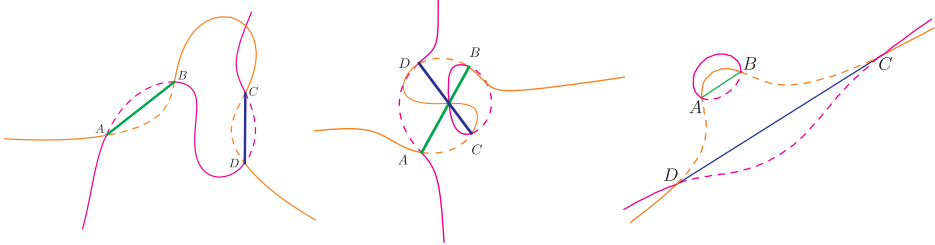
egyenlethez jutunk, ahol $\bar{\varepsilon}(\mathbf{x}) = \bar{\varepsilon}(\overrightarrow{OX}) := \varepsilon(X)$. Ez máris bizonyítja tételünk első állítását, hiszen elvégezve a szorzásokat, az $\mathbf{x} = (x_1, x_2, 0)$ vektor koordinátái legfeljebb harmadik hatványon fordulnak elő az (2.3) egyenletben.

A tétel második állításának bizonyításához csak azt kell észrevennünk, hogy fenti bizonyításunk ugyanúgy elvégezhető, mindössze a kiindulási (2.1) egyenlet jobboldalát annak ellentettjére kell módosítani, mert a kiegészítő szög koszinusza az eredeti szög koszinuszának ellentettje. ■

A (2.3) egyenlet megoldáshalmaza része a két

$$\begin{aligned} &|\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle |\mathbf{x}|^2 - \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{x}, \mathbf{c} + \mathbf{d} \rangle + \\ &+ \langle \mathbf{x}, \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle ((\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m}) - \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{c} + \mathbf{d}) \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle \\ (2.4) \quad &= \pm (|\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{x}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle |\mathbf{x}|^2 - \langle \mathbf{x}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle + \\ &+ \langle \mathbf{x}, \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle ((\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m}) - \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{a} + \mathbf{b}) \rangle + \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle), \end{aligned}$$

egyenletek megoldás-halmazának. A (2.4) egyenletek definiálják az *Apollóniosz-görbék*¹ nevezzük. Az ugyanazon szakaszpárhoz tartozó Apollóniosz-görbékre azt mondjuk, hogy *egymás párjai*.

Három konfiguráció két-két Apollóniosz-görbéje és egy-egy ekvi- és komppotikusa (folytonos illetve szaggatott vonalak). A jobbszélső konfiguráció M_0 pontja ideális.

Tekintsük a párhuzamos egyeneseket úgy, mint amelyek egymást az ideális pontjukban metszik. Az (eszerint) esetleg ideális

$$M_0 := AB \cap CD, \quad M_+ := AC \cap BD \quad \text{és} \quad M_- := AD \cap BC$$

pontokat *ekviptikus pontoknak* nevezzük, mert természetesen az ekviptikuson vannak. Minthogy az ekviptikust és a komppotikust is zárt halmaznak definiáltuk, ugyancsak az ekviptikuson van az A, B, C, D pontok mindegyike is.

Az A, B, C, D és M_0 pontok mindkét Apollóniosz-görbén rajta vannak, hiszen bármelyikbe helyezve az O pontot, a (2.3) egyenlet konstans tagja eltűnik. Az $M_{\pm}$ pontok viszont általában pontosan egy-egy különböző Apollóniosz-görbére illeszkednek, mégpedig arra, amelyben szereplő előjel éppen a pont indexe.²

Egy Apollóniosz-görbe (2.4) egyenlete akkor és csak degenerálódik alacsonyabb rendűvé, ha a harmadrendű tagja eltűnik, vagyis

$$\langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle = \pm \langle \mathbf{x}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle$$

minden $\mathbf{x}$ vektorra. Ez pontosan akkor következik be, ha $\mathbf{a} - \mathbf{b} = \pm(\mathbf{c} - \mathbf{d})$, ami azt jelenti, hogy az A, B, C és D pontok paralelogrammát alkotnak, melynek O a középpontja. A degenerálódott egyenletű Apollóniosz-görbéket *elfajultnak* mondjuk. Vegyük észre, hogy egy párnak nem lehet mindkét eleme egyszerre elfajult.

¹Ezekről sok érdekes algebrai és geometriai tulajdonság szerepel a [8] és [9] cikkekben, ahol többször is *tévesen* nevezik őket izoptikusoknak.

²Vegyük észre, hogy az itt megadott előjelek, és így az $M_{\pm}$ pontok indexelése sem invariáns a szakaszokra, hiszen az előjel a (2.4) egyenletben az A és B pontok cseréje esetén éppen az ellenkezőjére változik.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen egy elfajult Apollóniosz-görbe! Előbbiek szerint ekkor az $ABCD$ négyszög egy paralelogramma, így az O pontot ezen paralelogramma egy átlójának felezőpontjába érdemes helyezni. Ekkor $\mathbf{c} = -\mathbf{a}$ és $\mathbf{b} = -\mathbf{d}$, így a (2.4) egyenletek az

$$\begin{aligned} & |\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle |\mathbf{x}|^2 + \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle + \\ & + \langle \mathbf{x}, \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle ((\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m}) + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{a} + \mathbf{b}) \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle \\ & = \pm (|\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{x}, (\mathbf{b} - \mathbf{a}) \times \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle |\mathbf{x}|^2 + \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle + \\ & + \langle \mathbf{x}, \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle ((\mathbf{b} - \mathbf{a}) \times \mathbf{m}) - \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{a} + \mathbf{b}) \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle), \end{aligned}$$

alakot veszik fel, amiből a két görbe egyenletére

$$(-) \quad |\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle = 0,$$

$$(+) \quad |\mathbf{x}|^2 \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle + \langle \mathbf{x}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle + \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle = 0$$

adódik. Mivel $\langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle = \langle \mathbf{a}, (\mathbf{b} - \mathbf{a}) \times \mathbf{m} \rangle$, összevonásokkal rendre az

$$\langle |\mathbf{x}|^2 \mathbf{a} - \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle \mathbf{x} + \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle \mathbf{a}, (\mathbf{b} - \mathbf{a}) \times \mathbf{m} \rangle = 0,$$

$$\langle |\mathbf{x}|^2 \mathbf{x} + \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle \mathbf{x} - \langle \mathbf{x}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle \mathbf{a}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle = 0$$

egyenletekhez jutunk. Válasszuk úgy a koordináta-tengelyeket, hogy $\mathbf{b} - \mathbf{a} = (1, 0, 0)$ és $a_2 \geq 0$ legyen. Ekkor $(b_1, b_2, 0) = \mathbf{b} = \mathbf{a} + (1, 0, 0) = (a_1 + 1, a_2, 0)$ és $(\mathbf{b} - \mathbf{a}) \times \mathbf{m} = (0, 1, 0)$, így előbbi formuláink koordinátás alakja rendre

$$(2.5) \quad a_2(x_1^2 - x_2^2) - (2a_1 + 1)x_1x_2 + (a_1^2 + a_2^2 + a_1)a_2 = 0,$$

$$(2.6) \quad (x_1^2 + x_2^2)x_2 + (a_1^2 + a_1 - a_2^2)x_2 - (2a_1 + 1)a_2x_1 = 0.$$

2.2. Tétel. *Egy Apollóniosz-görbe akkor és csak akkor elfajult, ha a szakaszok egy (esetleg elfajuló) paralelogramma szemközti oldalai. Az elfajult Apollóniosz-görbe egy merőleges aszimptotájú hiperbola, mely két merőleges egyenessé fajulhat.*

Bizonyítás. A tétel első állítását már beláttuk, a második igazolásához a másodrendű (2.5) egyenletet kell megvizsgálunk!

Közismert [4], hogy az ilyenek megoldáshalmaza az elfajuló esetektől eltekintve kúpszelet, melynek típusát az együttthatók mátrixának szignatúrája határozza meg. Ebből adódik, hogy a megoldáshalmaz egy hiperbola, de ennél többet tudunk meg, ha az

$$\begin{aligned} s &= x_1 \sqrt{\frac{\sqrt{4a_2^2 + (2a_1 + 1)^2} + (2a_1 + 1)}{2}} + x_2 \sqrt{\frac{\sqrt{4a_2^2 + (2a_1 + 1)^2} - (2a_1 + 1)}{2}} \\ t &= x_1 \sqrt{\frac{\sqrt{4a_2^2 + (2a_1 + 1)^2} - (2a_1 + 1)}{2}} - x_2 \sqrt{\frac{\sqrt{4a_2^2 + (2a_1 + 1)^2} + (2a_1 + 1)}{2}} \end{aligned}$$

helyettesítést alkalmazva az $-(a_1^2 + a_2^2 + a_1)a_2 = st$ alakhoz jutunk. Ez az egyenlet azt mutatja, hogy ha $(a_1^2 + a_2^2 + a_1)a_2 \neq 0$, akkor a hiperbola aszimptotái merőlegesek, ha pedig $(a_1^2 + a_2^2 + a_1)a_2 = 0$, akkor a hiperbola két merőleges egyenessé fajul. ■

2.3. Megjegyzés. A fenti bizonyítás szerint az elfajult Apollóniosz-görbe pontosan két esetben fajul két merőleges egyenesé:

- (1) $a_2 = 0$: ekkor mindkét szakasz az első koordináta-tengelyen van, és a második tengelyre nézve egymás tükörképei,
- (2) $a_2 \neq 0$: ekkor $0 = a_1^2 + a_2^2 + a_1 = \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle$, vagyis az $ABCD$ paralelogramma átlói merőlegesek egymásra, és az Apollóniosz-görbét éppen ezen átlók egyenesei alkotják. ▼

Most vizsgáljuk meg az elfajult Apollóniosz-görbe párját!

2.4. Tétel. *Elfajult Apollóniosz-görbe $\mathcal{A}$ párja nem elfajuló, és pontosan akkor áll elő alacsonyabb rendű görbék uniójaként, ha*

- (a) *a szakaszok paralelogrammája elfajuló, mely esetben*
  - (a1) *ha a szakaszok nem metszik egymást, akkor $\mathcal{A}$ a szakaszok egyenese,*
  - (a2) *ha pedig a szakaszok metszik egymást, akkor $\mathcal{A}$ a szakaszok egyenesének és a szakaszok paralelogrammájának középpontja körüli valamely körnek az uniója,*

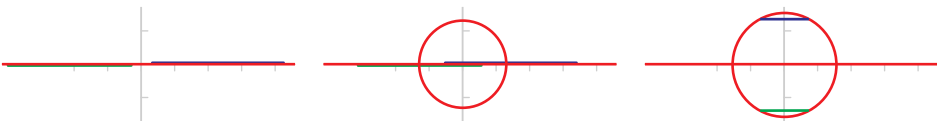
vagy

- (b) *a szakaszok paralelogrammája téglalap, mely esetben $\mathcal{A}$ a téglalap köré írt körének és a szakaszokkal párhuzamos középvonalának az uniója.*

Bizonyítás. Az elfajult Apollóniosz-görbe egyenlete megfelelő koordináta-rendszerben (2.5), és ebben a koordináta-rendszerben az $\mathcal{A}$ párjának egyenlete a nem degenerálódott (2.6).

Tegyük először fel, hogy a (2.6) egyenletben $(2a_1 + 1)a_2 = 0$. Ekkor az $x_2((x_1^2 + x_2^2) - (a_2^2 - a_1^2 - a_1)) = 0$ egyenlethez jutunk.

Ha $a_2 = 0$ és $a_1 \in [-1, 0]$, akkor az első tengely és az origó középpontú $\sqrt{-a_1^2 - a_1}$ sugarú kör a megoldás. Ha $a_2 = 0$ és $a_1 \notin [-1, 0]$, akkor csak az első tengely a megoldás. Ha $(2a_1 + 1)a_2 = 0$ és $a_2 \neq 0$, akkor $a_1 = -1/2$ és így az első tengely és az origó középpontú $\sqrt{a_2^2 - a_1^2 - a_1} = \sqrt{a_2^2 + a_1^2}$ sugarú kör a megoldás.

Most azt tegyük fel, hogy a (2.6) egyenletben $(2a_1 + 1)a_2 \neq 0$.

Válasszunk egy olyan $c > 0$ számot, melyre $d := a_2^2 - a_1^2 - a_1 + c > 0$. A (2.6) egyenletnek minden x_1 esetén legfeljebb három és legalább egy megoldása van. Legyen ezen megoldások legnagyobbika x_2 és tegyük fel, hogy $x_2 > \sqrt{d}$. Mivel az x_2^3 együtthatója pozitív, bármely elegendően kicsi $\varepsilon > 0$ esetén $x_2 > \sqrt{d} + \varepsilon$ és

$$0 > (x_1^2 + (x_2 - \varepsilon)^2 + a_1^2 + a_1 - a_2^2)(x_2 - \varepsilon) - (2a_1 + 1)a_2x_1$$

teljesül, amiből $x_2 > \varepsilon$ miatt $0 > (x_1^2 + c)(x_2 - \varepsilon) - (2a_1 + 1)a_2x_1$, vagyis $x_2 < \varepsilon + (2a_1 + 1)a_2x_1/(x_1^2 + c)$ következik. Csakhogy ez biztosan nem teljesül ha $|x_1|$ elegendően nagy és $\varepsilon < \sqrt{d}/2$, tehát *elegendően nagy x_1 esetén feltételezésünkkel ellentétben $|x_2| < \sqrt{d}$ teljesül.*

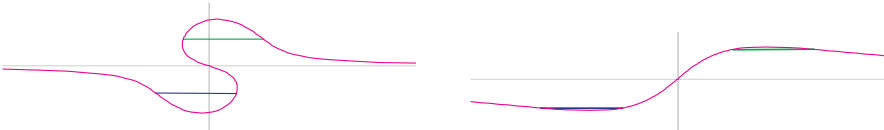
Ugyanezt a gondolatmenetet a legkisebb gyökre alkalmazva, azt kapjuk, hogy *a görbe a második koordinátában korlátos.*

Mivel a (2.6) egyenletben az x_2 korlátos, azonnal látszik, hogy amennyiben $x_1 \rightarrow \pm\infty$, az x_2 nagyságából az x_1 reciprokával $(2a_1 + 1)a_2$ -arányosan tart a nullához.

Mivel a legfeljebb másodrendű görbék közül csak az egyenes, a parabola és a hiperbola nem korlátos [4], de ezek közül mindössze az egyenes férhet el egy egyenes sávban, az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbe csak egyenes lehetne. Ez az egyenes az aszimptoták miatt csakis az első koordináta-tengely lehet, de ez ellentmond annak, hogy az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbe pontosan csak az origóban metszi az első tengelyt, mert a (2.6) egyenletnek $x_2 = 0$ mellett kizárólag $x_1 = 0$ a megoldása.

Eszerint a $(2a_1 + 1)a_2 \neq 0$ feltétel mellett az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbe nem tartalmazhat legfeljebb másodrendű görbét, ami tételünket bizonyítja. ■

Az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbe a második tengelyt az $x_2(x_2^2 + a_1^2 + a_1 - a_2^2) = 0$ egyenlet megoldásaiban metszi, amiből már látható, hogy az Apollóniosz-görbe *nagyságából* a következő ábrán bemutatott két görbe egyikét mintázza az $a_1^2 + a_1 - a_2^2$ előjelétől függően.

Világos, hogy a 2.4 tétel (a) esetében a kör (ha létezik) a komptikus része (a második tengellyel vett metszete egyben az ekvoptikusnak is része), míg a (b) esetben, a körnek a téglalap csúcsai által kijelölt négy íve közül csak a középvonalat metszők az ekvoptikus részei (a másik két ív a komptikus része).

3. Körívek nem elfajuló Apollóniosz-görbékben

Az elfajuló Apollóniosz-görbéket *nem* eredményező konfigurációknak az előző szakaszban végzetthez hasonló részletességű feltérképezése igen nagy munka lenne, de célunk ebben a cikkben mindössze azon konfigurációk meghatározása, amelyekhez tartozó Apollóniosz-görbék uniója körívet tartalmaz.

3.1. Tétel. *Ha két szakasz nem elfajuló $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbéje tartalmaz egy kört, akkor $\mathcal{A}$ ezen kör és egy egyenes uniója.*

Bizonyítás. Legyen a két szakasz $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$, a kör pedig $\mathcal{C}$. Válasszuk a (2.4) egyenletben az O pontot úgy, hogy az a $\mathcal{C}$ középpontjába essen, és tegyük fel, hogy a „ $-$ ” jelhez tartozó egyenlet adja az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbét. A „ $+$ ” esetén a bizonyítás analóg módon végezhető, ezért az érdeklődő olvasóra marad.

Legyen $p_{\mathcal{A}}$ a „ $-$ ” jelhez tartozó (2.4) egyenlet nullára rendezésével nyert polinom. Ekkor a $\mathcal{C}$ kör minden $\mathbf{x}$ pontjára $p_{\mathcal{A}}(\mathbf{x}) = 0$, amiért a

$$\begin{aligned}
 p_{\mathbf{u}}(\lambda) &:= p_{\mathcal{A}}(\lambda \mathbf{u}) \\
 (3.1) \quad &= \lambda^3 \langle \mathbf{u}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle + \lambda^2 \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle - \lambda^2 \langle \mathbf{u}, (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{u}, \mathbf{c} + \mathbf{d} \rangle + \\
 &\quad + \lambda \langle \mathbf{u}, \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle ((\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m}) - \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{c} + \mathbf{d}) \rangle + \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle + \\
 &\quad + (\lambda^3 \langle \mathbf{u}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle + \lambda^2 \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle - \lambda^2 \langle \mathbf{u}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{u}, \mathbf{a} + \mathbf{b} \rangle + \\
 &\quad + \lambda \langle \mathbf{u}, \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle ((\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m}) - \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle (\mathbf{a} + \mathbf{b}) \rangle + \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle).
 \end{aligned}$$

polinomnak gyökei a ± 1 számok minden $\mathbf{u}$ egységvektorra. Vezessük be az

$$\begin{aligned}
 (3.2) \quad e &= \langle \mathbf{a} \times \mathbf{b}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle + \langle \mathbf{c} \times \mathbf{d}, \mathbf{m} \rangle \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle, \\
 \mathbf{f} &= (\mathbf{a} - \mathbf{b} + \mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m},
 \end{aligned}$$

és az $f = |\mathbf{f}|$ jelöléseket.

A (3.1) polinomra alkalmazva a gyökök és együtthatók közötti összefüggéseket³, azt látjuk, hogy e polinom harmadik λ_3 gyökére $1 \cdot (-1) \cdot (-\lambda_3) \cdot \langle \mathbf{u}, \mathbf{f} \rangle = e$ teljesül.

Ha $\mathbf{f} = \mathbf{0}$, akkor $\mathbf{a} + \mathbf{c} = \mathbf{b} + \mathbf{d}$, vagyis a szakaszok paralelogrammát alkotnak, így $\mathcal{A}$ párja elfajuló, amiért tételünk állítását a 2.4 tétel igazolja.

Ha $\mathbf{f} \neq \mathbf{0}$, akkor $\lambda_3 = e / \langle \mathbf{u}, \mathbf{f} \rangle$, amiből

$$(3.3) \quad p_{\mathbf{u}}(\lambda) = (\lambda^2 - 1)(\lambda \langle \mathbf{u}, \mathbf{f} \rangle - e) \quad (\text{és így } p_{\mathcal{A}}(\mathbf{x}) = (|\mathbf{x}|^2 - 1)(\langle \mathbf{x}, \mathbf{f} \rangle - e) \text{ is})$$

következik.

---

³Viète formulák

Eszerint az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbe az origón $\mathbf{u}$ irányba áthaladó egyenest a $\pm \mathbf{u}$ pontokon kívül még pontosan a

$$P_{\mathcal{A}}(\mathbf{u}) := \frac{e}{\langle \mathbf{u}, \mathbf{f} \rangle} \mathbf{u}$$

pontban metszi, kivéve az $(\mathbf{f} \times \mathbf{m})/f$ irányt, melynek egyenesét nem metszi. Mint-hogy ezen pontokra $\langle P_{\mathcal{A}}(\mathbf{u}), \mathbf{u}_f \rangle / f = e$ teljesül, ahol $\mathbf{u}_f = \mathbf{f}/f$, látható, hogy a $P_{\mathcal{A}}$ pontok éppen az $\mathbf{u}_f$ vektorra merőleges, a $P_{\mathcal{A}}(\mathbf{u}_f) = \frac{e}{f} \mathbf{u}_f$ ponton áthaladó egyenesre illeszkednek. Ez bizonyítja a tétel állítását. ■

3.2. Tétel. *Ha két szakasz nem elfajuló Apollóniosz-görbéje egy kör és egy egyenes uniója, akkor az egyenes átmegy a kör középpontján.*

Bizonyítás. Amennyiben a szakaszok paralelogrammát alkotnak, akkor az Apollóniosz-görbe párja elfajuló, így a 2.4 tétel szerint az (1) állítás teljesül.

A továbbiakban feltesszük, hogy a szakaszokból alkotott négyszög nem paralelogramma, amiből az is következik, hogy a másik Apollóniosz-görbék sem elfajuló.

Legyen a két szakasz $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$, a vizsgálandó nem elfajuló Apollóniosz-görbék pedig $\mathcal{A}$, mely a $\mathcal{C}$ kört és az ℓ egyenest tartalmazza.

A következőkben az A , B , C és D pontok elhelyezkedése szerinti esetekre bontva vizsgáljuk a bizonyítandó állítást. Mivel az A , B , C és D pontok mindegyike rajta van az $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$ szakaszok mindkét Apollóniosz-görbéjén, három esetet fogunk vizsgálni:

- (a) valamelyik szakasz az ℓ egyenesre esik;
- (b) valamelyik szakasz végpontjai a $\mathcal{C}$ körre esnek;
- (c) mindkét szakasz végpontjainak egyike az ℓ egyenesre, másika a $\mathcal{C}$ körre esik;

Ezek együttesen teljesen lefedik a lehetséges konfigurációkat.

- (a) *valamelyik szakasz az ℓ egyenesre esik:*

Ekkor a másik szakasznak is az ℓ egyenesre kell esnie, hiszen az Apollóniosz-görbe minden pontjából ugyanakkora, vagy kiegészítő szög alatt kell látszania, mint az ℓ egyenesre eső szakasznak. Ez azt jelenti, hogy az $ABCD$ négyszög szimmetrikus az ℓ egyenesre, amiért a $\mathcal{C}$ körnek is ilyennek kell lennie.

- (b) *valamelyik szakasz végpontjai a $\mathcal{C}$ körre esnek:*

Mondjuk $A, B \in \mathcal{C}$. Ekkor a C és D pontoknak is a $\mathcal{C}$ körre kell esnie, hiszen az Apollóniosz-görbe minden pontjából ugyanakkora, vagy kiegészítő szög alatt kell látszania az $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$ szakaszoknak, és ez a szög a körön konstans, tehát $\mathcal{C}$ a $\overline{CD}$ szakasznak is látóköre.

Ez azt jelenti, hogy $ABCD$ egy olyan húrnégyszög a $\mathcal{C}$ körön, melyben az $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$ szakaszok hossza megegyezik.

Ha az $M_0 = AB \cap CD$ pont a $\mathcal{C}$ körön van, akkor az $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$ szakaszok egy-egy végpontja egybe esik az M_0 ponttal. Amennyiben $A = C$, akkor $O \in \ell$, mert előbbi 3.1 tételünk (3.2) formulája szerint $e = 0$. Amennyiben $A = D$, akkor $\langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle = \langle \mathbf{c}, \mathbf{d} \rangle$ és (3.2) szerint $\mathbf{f} = (\mathbf{c} - \mathbf{b}) \times \mathbf{m} = |\mathbf{c} - \mathbf{b}| \mathbf{a}$, valamint kicsit több számolással $e = |\mathbf{c} - \mathbf{b}| \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle$. Ez azt jelentené, hogy $\ell = BC$, de ez csak akkor fordulhat elő, ha a (3.3) szerinti $p_{\mathcal{A}}(\mathbf{x}) = 0$ egyenletben és a (2.4) képletek $(-)$ előjelű egyenletében a megfelelő első- és másodfokú tagok együtthatói megegyeznek. Csakhogy a másodfokúak együtthatói ugyan megegyeznek, de az elsőfokúak nem, tehát ez az eset nem fordulhat elő.

Ha az $M_0 = O$ a $\mathcal{C}$ kör középpontja, akkor előbbi 3.1 tételünk (3.2) formulája szerint $e = 0$, vagyis az ℓ egyenes átmegy az O ponton.

Ha $M_0 \notin \mathcal{C} \cup \{O\}$, akkor a konfiguráció szimmetrikus az OM_0 egyenesre, ezért vagy $\ell = OM_0$, ami igazolja tételünk állítását, vagy $\ell \perp OM_0$, amit a továbbiakban feltételezünk. Ugyanakkor $M_0 \notin \mathcal{C}$ miatt $M_0 \in \ell$ is következik, tehát $M_0 \in \ell \perp OM_0$. Tekintettel a konfiguráció OM_0 egyenesre való szimmetriájára, ekkor az M_0 pont kis környezetében az ℓ egyenes pontjaiban csakis úgy teljesülhet az $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$ szakaszok látószögeinek azonossága vagy egymás kiegészítése, ha az AB és CD egyenes is merőleges az ℓ egyenesre. Minthogy ez ellentmond a szakaszok különbözőségének, ez az eset nem fordulhat elő, ami teljessé teszi a tétel állításának igazolását a (b) esetben.

(c) *mindkét szakasz végpontjainak egyike az ℓ egyenesre másika a $\mathcal{C}$ körre esik:* Előbbi 3.1 tételünkéből tudjuk, hogy az $\mathbf{f} = (\mathbf{a} - \mathbf{b} + \mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m}$ vektor merőleges az ℓ egyenesre, így az

$$(3.4) \quad \begin{aligned} \langle \mathbf{a} - \mathbf{b}, \mathbf{f} \rangle &= \langle \mathbf{a} - \mathbf{b}, (\mathbf{a} - \mathbf{b} + \mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle = \langle \mathbf{a} - \mathbf{b}, (\mathbf{c} - \mathbf{d}) \times \mathbf{m} \rangle \\ &= \langle (\mathbf{a} - \mathbf{b}) \times (\mathbf{c} - \mathbf{d}), \mathbf{m} \rangle = -\langle \mathbf{c} - \mathbf{d}, \mathbf{f} \rangle \end{aligned}$$

egyenlőség igazolja, hogy a szakaszok merőleges vetületei az ℓ egyenesre ortogonális irányba azonos hosszúságúak.

A szakaszoknak nem az egyenesre eső végpontjait összekötő egyenes merőleges az ℓ egyenesre, mert mindkét ilyen végpont ℓ egyenesre eső merőleges vetületi pontjából mindkét szakasznak derékszög alatt kell látszania.

Két utóbbi megfigyelésünkéből következik, hogy a szakaszoknak azon végpontjai, melyek nem az egyenesre esnek, vagy egymásnak az egyenesre vett tükörképei, vagy egybe esnek.

Ha az A és C pontok vannak az ℓ egyenesen, akkor (3.4) egyenletből nyert $\langle \mathbf{a} + \mathbf{c}, \mathbf{f} \rangle = \langle \mathbf{b} + \mathbf{d}, \mathbf{f} \rangle$ egyenlőség szerint a B és D pontok az ℓ egyenesnek különböző

oldalán vannak és az iménti megfigyelésünk miatt a $\overline{BD}$ szakasz merőlegesen metszi az ℓ egyenest. Tehát az ℓ egyenes a $\mathcal{C}$ kör $\overline{BD}$ húrjának szakaszfelező merőlegese, ami igazolja a tétel állítását.

Ha az A és D pontok vannak az ℓ egyenesen, akkor a (3.4) egyenletből nyert $\langle \mathbf{a} - \mathbf{d}, \mathbf{f} \rangle = \langle \mathbf{b} - \mathbf{c}, \mathbf{f} \rangle$ egyenlőség szerint a B és C pontok az ℓ egyenesnek ugyanazon oldalán vannak, így a vetületeik egybeesése miatt $B = C$. Ha a CD egyenes a $\mathcal{C}$ és D pontoktól különböző $C' \in CD \cap \mathcal{C}$ pontban is metszi a $\mathcal{C}$ kört, akkor az $\overline{AB}$ szakasz nulla vagy 180° fok alatt látszódik a C' pontból is, vagy $C' \in \{A, B\}$. Mivel $B = C$, előbbi esetből a két szakasz egybeesése következik, ami kizárt, tehát $C' \in \{A, B\}$. Minthogy $C' \notin \{C, D\}$ és $B = C$, ebből $C' = A$ adódik, és ez visszavezet a (b) pontban már vizsgált esethez. Tehát a $CD \cap \mathcal{C} \subseteq \{C, D\}$ és ugyanezzel az indoklással $AB \cap \mathcal{C} \subseteq \{A, B\}$. Ha az AB és a CD egyenes is a $\mathcal{C}$ érintője, akkor az $AB = CD$ ellentmondásra jutunk. Ha az AB egyenes a $\mathcal{C}$ érintője, a $\overline{CD}$ szakasz viszont a $\mathcal{C}$ húrja, vagy fordítva, akkor is ellentmondásra jutunk, hiszen a húrt alkotó szakasz látószöge a $\mathcal{C}$ körön állandó, a másik szakasz látószöge viszont nem állandó, így nem lehetnek egyformák. Ha az $\overline{AB}$ és a $\overline{CD}$ szakasz is a $\mathcal{C}$ húrja, akkor ismét visszajutottunk a (b) pontban már vizsgált esethez.

Ezzel a tétel állítását teljesen igazoltuk. ■

3.3. Tétel. *Két szakasz nem elfajuló Apollóniosz-görbéje akkor és csak akkor egy kör és egy egyenes uniója, ha a szakaszok*

- (1) *egymás tükröképei az egyenesre nézve, vagy*
- (2) *az egyenesre szimmetrikus valamely deltoid szemközti oldalai, vagy*
- (3) *az egyenesre esnek bizonyos helyzetek egyikében.*

Bizonyítás. Amennyiben a szakaszok paralelogrammát alkotnak, akkor az Apollóniosz-görbe párja elfajuló, így a 2.4 tétel szerint mostani állításunk (1) vagy (3) konfigurációi fordulhatnak elő. Előbbi konfiguráció konkrétan szerepel a 2.4 tételben, utóbbi részletes kalkulációját itt fogjuk megadni.

Legyen a két szakasz $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$, a vizsgálandó nem elfajuló Apollóniosz-görbéjük pedig $\mathcal{A}$, mely a $\mathcal{C}$ kört és az előbbi 3.2 tételünk szerint annak középpontján áthaladó ℓ egyenest tartalmazza. Ahogy eddig, most is a $\mathcal{C}$ kör középpontjába helyezzük az O pontot, de most rögzítsük azt a koordináta-rendszert is, melynek origója O és első („ x ”-)tengelye az ℓ egyenes.

Tudjuk, hogy a szakaszok végpontjai az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbén vannak. Az ezek elhelyezkedései szerinti eseteket külön-külön vizsgáljuk:

- (a) *valamelyik szakasz az ℓ egyenesre esik;*
- (b) *valamelyik szakasz a $\mathcal{C}$ körre esik;*
- (c) *mindkét szakasz végpontjainak egyike az ℓ egyenesre másika a $\mathcal{C}$ körre esik.*

Ahol szükséges, ott tovább bontjuk az eset vizsgálatát aszerint, hogy az ekvoptikus $M_0 = AB \cap CD$ pont az $\mathcal{A}$ Apollóniosz-görbe mely részére esik.

(a) *valamelyik szakasz az ℓ egyenesre esik:*

Ekkor a másik szakasznak is az ℓ egyenesre kell esnie, vagyis $A, B, C, D \in \ell$. Mint-hogy ekkor az A, B, C, D pontba mutató helyvektorok az $\mathbf{v} = (1, 0, 0)$ egységvektor valós számmal vett többszörösei, legyenek az a, b, c és d valós számok olyanok, hogy $\mathbf{a} = a\mathbf{v}$, $\mathbf{b} = b\mathbf{v}$, $\mathbf{c} = c\mathbf{v}$ és $\mathbf{d} = d\mathbf{v}$. Ezekkel a (2.4) egyenlet az

$$\begin{aligned} (a-b)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \times \mathbf{m} \rangle (|\mathbf{x}|^2 - (c+d)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \rangle + cd) \\ = \pm(c-d)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \times \mathbf{m} \rangle (|\mathbf{x}|^2 - (a+b)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \rangle + ab) \end{aligned}$$

formát ölti. Ebből világos, hogy mindkét Apollóniosz-görbének része az ℓ egyenes. Ha egy Apollóniosz-görbe valamely X pontja nincs az ℓ egyenesen, akkor az

$$\begin{aligned} 0 &= (a-b-(c-d))|\mathbf{x}|^2 - 2(da-bc)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \rangle + (a-b)cd - (c-d)ab \\ 0 &= (a-b+(c-d))|\mathbf{x}|^2 - 2(ac-db)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \rangle + (a-b)cd + (c-d)ab \end{aligned}$$

egyenletek egyikét teljesíti.

Ha a szakaszok hosszai megegyeznek, mondjuk $a-b=c-d$, akkor az egyik, jelen feltételezésünk szerint az első Apollóniosz-görbe elfajul. Ennek egyenlete emiatt $2(a-c)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \rangle = ab-cd$ alakúvá válik, ami a szakaszok különbözősége esetén a második koordináta-tengellyel párhuzamos $x_1 = \frac{(ab-cd)}{2(a-c)}$ egyenletű egyenest adja. A második Apollóniosz-görbe egyenlete $0 = (a-b)(|\mathbf{x}|^2 - (c+b)\langle \mathbf{x}, \mathbf{v} \rangle + \frac{cd+ab}{2})$ alakúvá válik, ami nem nulla hosszúságú szakaszok esetén a

$$0 = \left(x_1 - \frac{c+b}{2}\right)^2 + x_2^2 + \frac{cd+ab}{2} - \left(\frac{c+b}{2}\right)^2$$

egyenletű kört adja. Ez akkor és csak akkor esik egybe a $\mathcal{C}$ körrel, ha $c+b=0$ és $-2 = cd+ab = c(d-a) = 2cd$. Eszerint a két azonos hosszúságú szakasz egymás tükörképe az origóra, és az origó osztja őket két részre, hogy a részek hosszainak szorzata a kör sugara, vagyis 1^4 .

Ha a szakaszok hosszai nem egyeznek meg, akkor mindkét Apollóniosz-görbe kört tartalmaz az ℓ egyenesen kívül, melyek egyenlete

$$\begin{aligned} 0 &= x_2^2 + \left(x_1 - \frac{da-bc}{h}\right)^2 + \frac{(a-b)cd - (c-d)ab}{h} - \left(\frac{da-bc}{h}\right)^2, \\ 0 &= x_2^2 + \left(x_1 - \frac{ac-db}{k}\right)^2 + \frac{(a-b)cd + (c-d)ab}{k} - \left(\frac{ac-db}{k}\right)^2, \end{aligned}$$

⁴Ez a számítás felfogható a 2.4 tétel (a2) esete részletesebb meghatározásaként

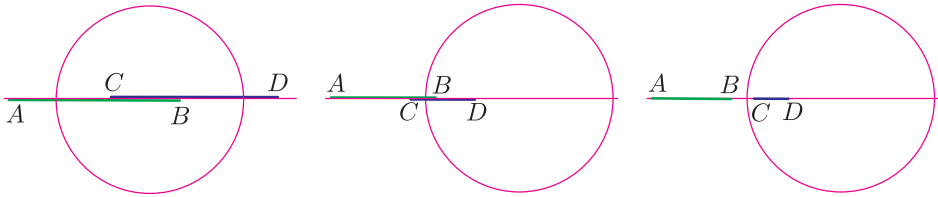
ahol $h = a - b - (c - d)$ és $k = a - b + (c - d)$. Ezek akkor és csak akkor esnek egybe a $\mathcal{C}$ körrel, ha rendre $da - bc = 0$ és $-h = (a - b)cd - (c - d)ab = ad(c + b) - bc(d + a) = bc(c + b - (d + a)) = -hbc$, vagyis $ad = bc = 1$, illetve $ac = bd = 1$. Ezek a feltételek egyszerre csak nulla hosszúságú szakaszok esetén teljesülhetnek, de ezt az esetet kizártuk.

Összefoglalva a találatokat, az ℓ egyenesre illeszkedő szakaszoknak az egyik Apollóniosz-görbéje pontosan akkor tartalmazza a $\mathcal{C}$ egységkört, ha

(a.1) azonos hosszúságúak és $ab = cd = -1$, vagy

(a.2) különböző hosszúságúak és $ad = bc = 1$ vagy $ac = bd = 1$.

Utóbbi esetben a másik Apollóniosz-görbe is az ℓ egyenest, de egy másik kört tartalmaz. ($\Rightarrow(3)$)

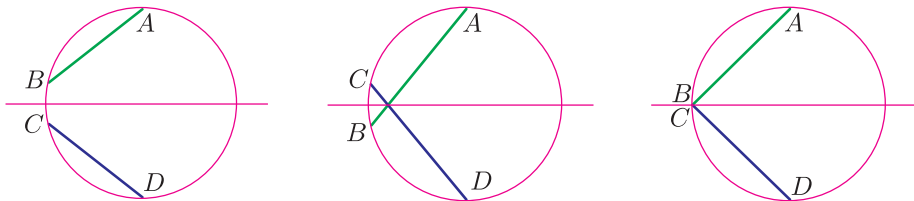
(b) valamelyik szakasz a $\mathcal{C}$ körre esik:

Mondjuk $A, B \in \mathcal{C}$. Ekkor a C és D pontoknak is a $\mathcal{C}$ körre kell esnie, hiszen az Apollóniosz-görbe minden pontjából ugyanakkora, vagy kiegészítő szög alatt kell látszania az $\overline{AB}$ és $\overline{CD}$ szakaszoknak, és ez a szög a kör ívein konstans, tehát $\mathcal{C}$ a $\overline{CD}$ szakasznak is látóköre, és a két szakasz a középpontból egyenlő szögek alatt látszik.

Előbbi, 3.2 tételünkéből tudjuk, hogy a szakaszoknak a második koordináta-tengelyre vett vetületei azonos hosszúságúak. Mivel hosszuk is egyforma, szakaszainknak az első koordináta-tengelyre vett vetületei is azonos hosszúságúak, tehát egymás tükörképei vagy az ℓ egyenesre (első koordináta-tengely), vagy a $\mathcal{C} \cap \ell$ szakaszfelező $\ell^\perp$ merőlegesére (második koordináta-tengely), vagy a $\mathcal{C}$ kör O középpontjára.

Ha az M_0 egy ideális pont, akkor a szakaszok egymás tükörképei az O pontra. Ha $(AB \cap \ell) \notin \{A, B\}$, akkor a $P := AB \cap \ell$ pontban a $\overline{CD}$ szakasz látószöge 0° vagy 180° , amiért $P \in \overline{CD}$, amiből az AB és CD egyenesek párhuzamossága miatt $AB = CD$ és így az $\overline{AB} = \overline{CD}$ ellentmondás adódik. Tehát $P \in \{A, B\}$ és $Q := (CD \cap \ell) \in \{C, D\}$, és akkor a $\overline{PQ}$ szakasz a $\mathcal{C}$ kör átmérője. Mondjuk $P = B$ és $Q = C$. Ekkor az A és D pontok ℓ egyenesre eső merőlege vetületei egybe kell essenek, ezért a $\overline{BD}$ szakasznak ℓ a felezőmerőlegese. Eszerint $ABCD$ egy négyzet, így a 2.4 tétel bizonyítja, hogy az ℓ egyenes és a $\mathcal{C}$ kör nem tartozik a szakaszaink ugyanazon Apollóniosz-görbéjéhez, vagyis ez az eset nem fordulhat elő.

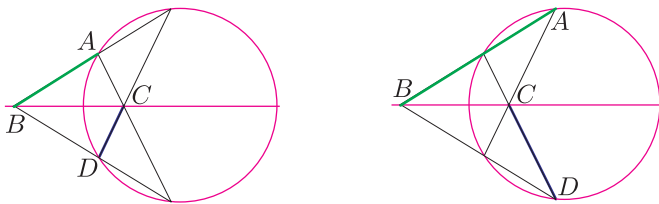
Ha $M_0 \in \ell$, akkor a szakaszok egymás tükörképei az ℓ egyenesre.

Könnyű ellenőrizni, hogy ekkor ℓ és C valóban egy Apollóniosz-görbét alkot, ami a korábban már említett elfajuló esettel együtt teljesen bizonyítja tételünk állításának (1) konfigurációban leírt esetét. ($\Rightarrow(1)$)

Ha $M_0 \notin \ell$, akkor M_0 a C körön van, így a két szakasz egy-egy végpontjával esik egybe. Mondjuk $M_0 = B = C$. Ha $(AB \cap \ell) \notin \overline{AB}$, akkor az $AB \cap \ell$ pontban a $\overline{CD}$ szakasz látószöge 0° vagy 180° , amiért $(AB \cap \ell) \in \overline{CD}$, és így a CD és AB egyenesek két pontban is metszik egymást, vagyis egybeesnek. Ez ellentmond a szakaszok különbözőségének, tehát $(AB \cap \ell) \in \overline{AB}$ és $(CD \cap \ell) \in \overline{CD}$, vagyis $\{A, D\} = C \cap \ell$. Előbbi 3.2 tétel (b) pontja első esetének bizonyításából tudjuk, hogy ebben a konfigurációban az ℓ egyenes és a C kör nem ugyanazon Apollóniosz-görbéhez tartozik, tehát ez az eset nem fordulhat elő.

(c) *mindkét szakasz végpontjainak egyike az ℓ egyenesre másika a C körre esik:* Előbbi 3.2 tételünk szerint ekkor a szakaszok az ℓ egyenesre szimmetrikus deltoid szemközti oldalai. Ebből következik, hogy az $M_0 = AB \cap CD$ pont nem lehet az ℓ egyenesen, így a C körön van. Ugyanakkor az ekvoptikus $M_+ = AC \cap BD$ pont az M_0 tükörképe az ℓ egyenesre, tehát M_+ is a C körre esik.

Tegyük fel először, hogy M_0 nincs az $\overline{AB}$ szakaszon. Ekkor az M_0 , A , D és M_+ pontok négy ívre bontják a C kört, melyek felváltva az ekvoptikus illetve a komptikus részei. Ennek bizonyítása minden íven hasonlóan történik, ezért itt most csak arról az $\widehat{M_+M_0}$ körívről mutatjuk meg, hogy az ekvoptikus része, amelynek nem pontja se A se D .

Legyen $C \cap \ell = \{S, T\}$, ahol S a B ponthoz közelebbi metszéspont. Az M_0S egyenes felezi a BM_0C szöveget, mert az S pont felezi az $\widehat{AD}$ ívet. Ez azt jelenti, hogy a C kör a $\overline{BC}$ szakasz Apollóniosz-köre. Emiatt tetszőleges $P \in \widehat{M_0M_+}$ pontra

$BPS\triangleleft = SPC\triangleleft$, másrészt $APS\triangleleft = SPD\triangleleft$, hiszen az S pont felezi az $\widehat{AD}$ ívet. Eszerint

$$APB\triangleleft = APS\triangleleft - BPS\triangleleft = SPD\triangleleft - SPC\triangleleft = CPD\triangleleft,$$

ami igazolja, hogy az $\widehat{M_0M_-}$ körív az ekvoptikus része.

Ha $M_0 \in \overline{AB}$, akkor a bizonyítás a fentiekkel analóg módon végezhető. ($\Rightarrow(2)$)
A bizonyítást ezzel befejeztük. ■

A bizonyítás (a.1) és (a.2) eredményének fényében felvetődik a kérdés, hogy egy ℓ egyenesen lévő h és k hosszúságú szakaszok milyen elhelyezkedése mellett van olyan kör, melyről a szakaszok azonos vagy kiegészítő szög alatt látszanak. A válasz megkeresése ezúttal az érdeklődő olvasóra marad azzal az utalással, hogy az O pont jó megválasztása alapvetően könnyíti meg a munkát.

A szakaszok ekvoptikusainak vizsgálatát, a kúpszeletek ekvoptikusainak vizsgálata követheti, amely irányba tett lépésekről Odehnal [6] és [7] cikkében lehet tájékozódni.

Végül megemlíjtjük, hogy tételeink lehetővé teszik a [2] cikkben közölt eredmények analízis nélküli bizonyítását, sőt azok jelentős általánosítását is [5].

Hivatkozások

- [1] E. BRIESKORN and H. KNÖRRER, *Plane algebraic curves*, Birkhäuser Verlag, Basel, 1986.
- [2] KINCSES J. és KURUSA Á., Felismerhető-e egy alakzat az árnyékképeiből?, *Polygon*, **2** (1991), 69–80.
- [3] KURUSA Á., Kúpszeletek izoptikusai, *Polygon*, **19:2** (2011), 27–46.
- [4] KURUSA Á., *Euklidészi geometria*, Polygon, Szeged, 2008.
- [5] KURUSA Á., Visual distinguishability of polygons, *Beiträge zur Alg. und Geom.* (2012), DOI: 10.1007/s13366-012-0121-7.
- [6] B. ODENHAL, Equioptic curves of conic sections, *J. Geom. Graphics*, **14:1** (2010), 29–43.
- [7] B. ODENHAL, Equioptic points of a triangle, *14th International Conference on Geometry and Graphics*, International Society for Geometry and Graphics, Kyoto, 2010.
- [8] P. PAMFILOS and A. THOMA, Apollonian cubics: An application of group theory to a problem in Euclidean geometry, *Mathematics Magazine*, **72** (1999), 356–366.
- [9] P. PAMFILOS, *Theory of Isoptic cubics*, Help in Isoptikon software, <http://www.math.uoc.gr/~pamfilos/#iso> címen, 1998.

KURUSA Á., Szegedi Tudományegyetem, Bolyai Intézet, 6720 Szeged, Aradi vértanúk tere 1.; e-mail: kurusa@math.u-szeged.hu